

3. Коваленко В. Організація дистанційного навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах довготривалого карантину / В. Коваленко, О. Колісник // Молодий вчений. – 2020. – № 4(80). – С. 586–589.
4. Положення про дистанційне навчання: Затверджено наказом Міністерства освіти і науки України 08.09.2020 № 1115 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0941-20#Text>
5. Рівні підтримки для дітей з ООП: що змінюється та які виклики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nus.org.ua/articles/rivni-pidtrymky-dlya-ditej-z-ooop-shho-zminyuyetsya-tayaki-vyklyky/>

References

1. Bratyshko, T. A. 2020. Orhanizatsiya dystantsiynoho navchannya uchniv z osoblyvymy osvithnimy potrebamy v umovakh inklyuzyvnoyi osvity [Organization of distance learning of students with special educational needs in the conditions of inclusive education]. *Pedagogy of creative personality formation in higher and secondary schools*, 1(70), pp. 51–55. Available at: http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2020/70/part_1/11.pdf. [Accessed 13 February 2023].
2. Dmitrieva, M.V., Galapchuk-Tarnavska, O.M. and Neizhpapa, L.S. 2022. Orhanizatsiya inklyuzyvnoho navchannya pid chas viyny [Organization of inclusive education during the war]. *Perspectives and innovations of science*, 7(12), pp. 126–137. Available at: <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/1744/1742>. [Accessed 13 February 2023].
3. Kovalenko, V., and Kolisnyk, O. 2020. Orhanizatsiya dystantsiynoho navchannya ditey z osoblyvymy osvithnimy potrebamy v umovakh dovhotryvalooho karantynu [Organization of distance learning of children with special educational needs in conditions of long-term quarantine]. *A young scientist*, 4(80), pp. 586–589.
4. Polozhennya pro dystantsiyne navchannya: Zatverdzheno nakazom Ministerstva osvity i nauky Ukrainy 08.09.2020 № 1115 [Regulations on distance learning: Approved by order of the Ministry of Education and Science of Ukraine on September 8, 2020, No. 1115]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0941-20#Text>. [Accessed 12 February 2023].
5. Rivni pidtrymky dlya ditey z OOP: shcho zminyuyet'sya ta yaki vyklyky [Levels of support for children with SEN: what is changing and what are the challenges]. Available at: <https://nus.org.ua/articles/rivni-pidtrymky-dlya-ditej-z-ooop-shho-zminyuyetsya-tayaki-vyklyky/>. [Accessed 13 February 2023].

УДК 373.3.091.2-044.247(045)

СТАНОВЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Кузьма-Качур М. І., Горват М. В., Гонач Т. В.

THE FORMATION OF THE PROCESS OF INTEGRATED LEARNING IN PRIMARY SCHOOL

Kuzma-Kachu Mariia, Horvat Marianna, Honak Timea

У статті розглянуто проблему становлення процесу інтеграції в освітньому процесі. Проаналізовано наукові розвідки щодо визначення етапів (I – кінець XIX ст. – початок XX ст., II – 1050 – 1970-ті роки, III – 1980 – 1990-ті роки) та основних їх характеристик. Авторами зосереджено увагу на відображенні інтеграційних процесів в освіті у нормативних документах періоду незалежності України. Науковці виділяють чотири етапи: 1990-ті роки, 2001 – 2010рр., 2010 – 2017рр., 2017 – дотепер. Закцентовано увагу на тому, що курс «Я досліджую світ» має потужні можливості для формування освіченої, вихованої, усебічно розвинутої

особистості засобами міжпредметної інтеграції.

Ключові слова: педагогічна інтеграція, здобувачі початкової освіти, етапи становлення педагогічної інтеграції.

The article has been devoted to the problem of formation of the integration process in the educational process. The author has analyzed scientific research on the definition of stages (I - late nineteenth century - early twentieth century, II - 1050s - 1970s, III - 1980s - 1990s) and their main characteristics. The authors have focused on the reflection of integration processes in education in the normative documents of the period of Ukraine's independence. The researchers have identified four stages: 1990s, 2001 - 2010, 2010 - 2017, 2017 - to the present. The article has emphasized that the course "I Explore the World" has powerful opportunities for the formation of an educated, well-mannered, comprehensively developed personality through interdisciplinary integration.

Key words: pedagogical integration, primary school students, stages of pedagogical integration.

Стратегічні напрями реформування початкової освіти загалом і природничої зокрема визначені в нормативно-правових документах: Законах України «Про освіту» (2017 р.), «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.), Концепції «Нова українська школа» (2016 р.), Державному стандарті початкової загальної освіти, навчальних планах і програмах. З-поміж основних стратегічних завдань доцільно наголосити на оновлення її змісту, що передбачає пошук та обґрунтування нових підходів до структурування змісту освітніх галузей на інтегративних засадах, розроблення інтерактивних технологій і засобів навчання для ефективного формування ключових компетентностей й наскрізних умінь як інтегративних якостей особистості.

Актуальність ідеї інтегрованого навчання в початковій школі сьогодні незаперечна, адже відкриває неосяжний простір для формування творчої, критично мислячої, здатної до самовдосконалення та самореалізації особистості. У науковому інформаційному просторі все частіше розглядається інтеграція як необхідний засіб створення у здобувачів освіти цілісного сприйняття навколишнього світу. В освітньому просторі України принцип інтеграції є одним із основних у процесі реформування її змісту. Згідно Концепції «Нова українська школа» інтегрований підхід:

—«створює сприятливі умови для формування цілісного образу світу, прояву творчості дитини та вчителя;

–дає свободу вибору теми, змісту, засобів, які використовуються в організації навчання молодших школярів» [9].

Саме завдяки інтегрованому навчанню здобувачі початкової освіти починають розуміти сутність кожного предмета, його багатогранність.

Актуальність проблеми інтегрованого підходу у початкових класах обумовлюється ще і тим, що освіта нині розглядається через призму загальної картини світу, предметні межі майже зникають, з'являється тематичне викладання, яке передбачає об'єднання окремих дисциплін навколо певної теми.

Проведений аналіз науково-методичних джерел засвідчив багатогранність проблеми інтегрованого навчання. Так, дидактичні особливості інтеграції змісту досліджували Н. Бібік, М. Вашуленко, О. Савченко, В. Тименко, С. Якименко та інші. Теоретичні аспекти щодо впровадження інтегрованого навчання в освітній процес досліджували Г. Балл, С. Гончаренко, І. Зязюн та ін., ідеї використання міжпредметних зв'язків та інтегрованого навчання в освітній процес пропагували М. Арцишевський, Н. Бібік, М. Вашеленко, К. Гуз, В. Ільченко, Н. Костюк, О. Савченко та інші.

Як зазначає Н. Костюк [10], «інтеграція – це процес взаємодії елементів із заданими властивостями, що супроводжується встановленням, ускладненням і зміцненням істотних зв'язків між цими елементами на основі достатньої підстави, в результаті якої формується інтегрований об'єкт (цілісна система) з якісно новими властивостями, у структурі якого зберігаються індивідуальні властивості вихідних елементів. Інтеграція дозволяє організувати освітній процес таким чином, щоб учні не лише могли знаходити інформацію, а й опрацьовувати її різними способами та використовувати».

Отже, упровадження інтеграції у освітній процес початкової школи дає можливість сформувати у здобувачів освіти якісно нові знання і компетентності, що характеризуються значно вищим рівнем пізнавальних процесів, мислення та здатністю їхнього застосування у певних ситуаціях.

Мета статті – здійснити ретроспективний аналіз становлення інтегрованого

навчання в початковій школі.

Проблема інтегрованого навчання у педагогічній теорії та практиці не нова. Під категорією «інтеграція» науковиця О. Савченко відзначила «об'єднання, яке направлене на посилення інформаційного змісту і емоційне збагачення сприйняття, мислення і почуттів учнів, завдяки отриманню додаткового цікавого матеріалу, що дає можливість з різних сторін пізнати явище, поняття, досягти цілісності знань учнів» [12, с. 87].

Ідея інтегрованого навчання має своє історичне обґрунтування й практичну реалізацію. Ще в працях давньогрецьких філософів Аристотеля, Гегеля, Канта, Платона простежуються окремі аспекти інтеграції. Дослідниця Т. Засекіна спрямовує увагу на результати дослідження О. Білик, І. Большакової, Ю. Козловського, О. Петрук та ін., якими здійснено спроби виокремити етапи становлення педагогічної інтеграції та описати особливості її розвитку на кожному з них. Науковець і педагог О. Данилюк виділяє три етапи становлення педагогічної інтеграції, охопивши період від кінця ХІХ ст. до теперішнього часу [3].

Перший етап – кінець ХІХ ст. – початок ХХ ст. – характеризується як комплексна система навчання, що існувала в цей період в Україні і виявилася непродуктивною для навчання, так як не забезпечувала формування глибоких та систематичних знань, вправних умінь й розглядалася в об'єктиві класової боротьби і соціалістичного будівництва із залученням до цього процесу учнів. У період з 1920 по 1940 роки інтеграційні процеси пов'язують із поширеними комплексними програмами з інтеграцією навчання й виховання через трудову діяльність.

Дослідниця І. Большакова зазначає, що означений період «це єдиний приклад цілісного масштабного, на рівні держави, впровадження в навчально-виховний процес ідей інтеграції при відмові від предметного навчання на території України». Це період «освітнянської вольності» [2, с. 39].

На другому етапі (1050 – 1970-ті роки) інтеграційні процеси виражаються

міжпредметними зв'язками. Одним із найбільш яскравих прикладів інтеграції є впровадження В. Сухомлинським у педагогічний процес уроків «школи під голубим небом». Здійснюючи мандрівки в природу учні вчилися мислити, фантазувати, творити [13].

У 60-70-ті роки ХХ ст. провідне місце в педагогіці було надане дослідженню міжпредметних зв'язків та системності знань учнів. У межах цієї системи починає використовуватися внутрішньо-предметне стиснення навчальної інформації, тобто структурування змісту навчального матеріалу в межах одного предмета. Яскравим прикладом організації такого виду інтегрованого навчання у початковій школі є досвід Ш. Амонашвілі [1, с. 152], який організовував протягом дня по два-три п'ятнадцятихвилинні міні-уроки без спеціального визначення переходів від одного до іншого.

Третій етап (1980 – 1990-ті роки) характеризується активізацією педагогічних досліджень процесу інтеграції. У цей період посилюється тенденція до інтеграції. Сучасні дослідники інтеграційних процесів в освіті (О. Білик, І. Козловська, Ю. Козловський та ін.) вказують на існування таких наукових осередків:

- Львівська наукова школа (досліджувала питання інтеграційних процесів у професійній освіті);
- Харківська наукова школа (вивчала питання інтеграції у вищій школі);
- Полтавська наукова школа (запропонувала програму «Довкілля» та комплексу програму з природничих предметів для середньої школи) [8].

За період незалежності України сильно активізувалися процеси реформування освіти. Науковець І. Пастирська за тематикою публікацій і досліджень виокремила п'ять етапів: I – 1991–1996 рр., II – 1997–2001 рр., III – 2002–2004 рр., IV – 2005–2010 рр., V – 2011 р. – дотепер.

Важливо простежити відображення інтеграційних процесів у нормативних документах. Таких періодів, що відповідають процесам модернізації виділяють чотири:

– 1990-ті роки – становлення національної системи освіти, підготовка перших освітніх стандартів, реформування змісту та структури (перехід на 12-річний термін навчання), розробка Державної національної програми «Освіта» (Україна XXI століття). Серед стратегічних завдань реформування змісту освіти вказується, що одним із них є «відбір і структурування навчально-виховного матеріалу на засадах диференціації та інтеграції» [4, с. 11].

– 2000 – 2010 рр. – поетапне упровадження нового змісту освіти. У Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти (2004 р.) задекларовано, що «зміст освітньої галузі «Природознавство» може реалізовуватися як окремими навчальними предметами (астрономія, біологія, географія, фізика, хімія та інші галузі природознавства), що відображають основи відповідних фундаментальних наук, так і завдяки інтегрованим курсам» [5].

– 2010 – 2017 рр. – повернення до 11-річного терміну навчання, розробка й поетапне упровадження навчально-методичного забезпечення для основної і старшої школи, згідно з державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти (2011 р.), що ґрунтується на компетентнісному, діяльнісному та особистісно орієнтованому підходах. Згідно Державного стандарту (2011р.) освітня галузь «Суспільствознавство» інтегрує зміст предметів історія, право, економіка в інтегрований курс «громадянська освіта». Щодо природничої освітньої галузі, то в цьому стандарті на такій можливості уже не акцентовано [6]. У цей період в початковій школі впроваджувалися такі інтегровані курси, як «Ознайомлення з навколишнім», «Я і Україна», «Художня праця», «Музика і рух», хоча останній часто викладався в школі як два різні предмети – «Музичне мистецтво» і «Фізична культура».

– 2017 р. – дотепер – здійснюється системна реформа повної загальної освіти відповідно прийнятої Концепції Нової української школи, Державного стандарту загальної середньої освіти, проєктування й прогнозування змісту навчання природничих дисциплін на засадах інтегрованого підходу. У згаданих нормативних документах інтеграція визначається одним із провідних принципів

реформування змісту загальної середньої освіти. У Концепції Нової української школи зазначено, що навчальний матеріал можна інтегрувати в змісті споріднених предметів. А у Державному стандарті початкової освіти (2018 р.) вказано, що організація освітнього процесу має відбуватися із застосуванням діяльнісного підходу на інтегрованій основі та з перевагою ігрових методів у першому циклі (1–2-й класи) та на інтегровано-предметній основі у другому циклі (3–4-й класи) [7].

Розробники освітніх програм під керівництвом О. Савченко та Р. Шияна обґрунтували зміст інтегрованого курсу «Я досліджую світ», який уже впроваджено в освітній процес початкової школи. В курсі зінтегрований в різних комбінаціях зміст природничої, соціальної і здоров'язбережувальної, громадянської та історичної, технологічної, інформатичної освітніх галузей.

Водночас, зауважимо, що у межах кожної освітньої галузі реалізуються наскрізні вміння, розвиток яких стане показником впровадження компетентнісного підходу в освітньому процесі початкової школи. Формування ключових компетентностей здобувачів початкової освіти здійснюється синхронно з розвитком наскрізних умінь, що складають «канву розвитку учня» (рис.1) [11].

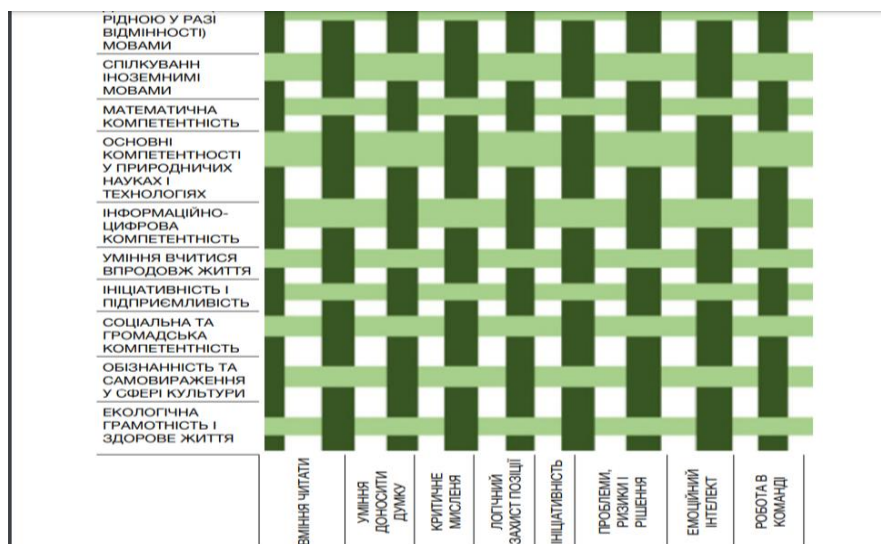


Рис. 1. Канва розвитку учня в НУШ [11, с.14]

Успішна реалізація інтегрованого навчання в початковій освіті відкриває безмежний простір для досягнення якісних результатів у формуванні творчої, критично мислячої особистості.

Важливим засобом досягнення інтегрованих освітніх результатів може бути використання потенціалу інтерактивного навчання. Вирішення цієї проблеми має особливу актуальність для інтегрованих курсів, цільові налаштування яких носять метапредметний характер. Подальші наші дослідження будуть спрямовані на вивчення можливостей міжпредметної інтеграції засобами інтерактивних технологій.

Список використаних джерел

1. Амонашвили Ш. А. Педагогика сотрудничества: гуманизация педагогического процесса [Електронний ресурс] / Ш. А. Амонашвили. – Режим доступу: <https://nsportal.ru/vuz/psikhologicheskie-nauki/library/2013/10/21/pedagogika-sotrudnichestva-sh-amonashvili>.
2. Большакова И. О. Комплексное навчання у 20-х рр. XX ст. як джерело розвитку міжпредметної інтеграції змісту навчання другої половини XX ст. [Електронний ресурс] / И. О. Большакова // Педагогічна освіта: теорія і практика: зб. наук. пр. / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, Ін-т пед. НАПН України. – Кам'янець-Подільський, 2015. – Вип. 18. – С. 36–41. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppo_2015_18_7. (дата звернення: 17.06.2020).
3. Данилюк А. Я. Теория интеграции образования: монография / А. Я. Данилюк. – Ростов-на Дону: РГПУ, 2000. – 448 с.
4. Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття). – Київ: Райдуга, 1994. – 61 с.
5. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти [Електронний ресурс]. – 2004. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/24-2004-%D0%BF#Text>.
6. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти [Електронний ресурс]. – 2011. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text>.
7. Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/education/average>.
8. Козловський Ю. М. Розвиток наукових досліджень із проблем освітньої інтеграції в українській педагогіці (кінець XX – початок XXI століття) / Ю. М. Козловський, І. М. Козловська, О. С. Білик // Інноваційна педагогіка. – 2019. – Вип. 14, Т. 2. – С. 55–59.
9. Концепція «Нова українська школа» [Електронний ресурс] // Інформаційний збірник МОН України. – 2016. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua>.
10. Костюк Н. Інтегроване навчання: тематичний і діяльнісний підходи [Електронний ресурс] / Н. Костюк. – Режим доступу: <https://nus.org.ua/articles/integrovane-navchannyatematichnyj-i-diyalnisnyj-pidhody-chastyna-2/>.
11. Нова українська школа: порадник для вчителя / під заг. ред. Н. М. Бібік. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. – 206 с.
12. Савченко О. Я. Сучасний урок у початкових класах / О. Я. Савченко. – К.: Магістр-S, 1997. – 255 с.
13. Сухомлинський В. Школа під голубим небом [Електронний ресурс] / В. Сухомлинський. – Режим доступу: <https://kloomba.com/o/suhomlinskiy-kazki-shkoli-pd-golubim-31584905/>.

References

1. Amonashvily, Sh. A. Pedahohyka sotrudnychestva: humanyzatsiya pedahohycheskoho protsessa [Pedagogy of cooperation: humanization of the pedagogical process]. Available at: <https://nsportal.ru/vuz/psikhologicheskie-nauki/library/2013/10/21/pedagogika-sotrudnichestva-sh-amonashvili>.
2. Bolshakova, I. O. 2015. Kompleksne navchannia u 20-kh rr. XX st. yak dzherelo rozvytku mizhpredmetnoi intehratsii zmistu navchannia druhoi polovyny XX st. [Complex education in the 20s of the XX century. as a source of the development of interdisciplinary integration of the content of education in the second

half of the 20th century]. *Pedagogical education: theory and practice*, 18, pp. 36–41. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppo_2015_18_7.

3. Danyliuk, A. Ya. 2000. *Teoriya yntehratsyy obrazovanyia [The theory of educational integration]*. Rostov-on-Don: RGPU.

4. *Derzhavna natsionalna prohrama «Osvita» (Ukraina XXI stolittia) [State national program "Education" (21st century Ukraine)]*. 1994. Kyiv: Raiduga.

5. Derzhavnyi standart bazovoi i povnoi zahalnoi serednoi osvity [State standard of basic and full general secondary education]. 2004. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/24-2004-%D0%BF#Text>.

6. Derzhavnyi standart bazovoi i povnoi zahalnoi serednoi osvity [State standard of basic and full general secondary education]. 2011. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text>.

7. Derzhavnyi standart pochatkovoї zahalnoi osvity [State standard of primary general education]. 2018. Available at: <http://www.mon.gov.ua/education/average>.

8. Kozlovskiy, Yu. M., Kozlovska, I. M. and Bilyk, O. S. 2019. Rozvytok naukovykh doslidzen iz problem osvitnoi intehratsii v ukrainskii pedahohitsi (kinets XX – pochatok XXI stolittia) [The development of scientific research on the problems of educational integration in Ukrainian pedagogy (end of the 20th - beginning of the 21st century)]. *Innovative pedagogy*, 14, 2, pp. 55–59.

9. Kontsepsiia «Nova ukrainska shkola» [Concept "New Ukrainian School"]. 2016. *Information collection of the Ministry of Education and Culture of Ukraine*. Available at: <http://mon.gov.ua>.

10. Kostiuk, N. Intehrovane navchannia: tematychni i diialnisnyi pidkhody [Integrated learning: thematic and activity approaches]. Available at: <https://nus.org.ua/articles/integrovane-navchannyatematychnyj-i-diialnisnyj-pidhody-chastyna-2/>.

11. Bibik, N. M. ed., 2017. *Nova ukrainska shkola: poradnyk dlia vchytelia [New Ukrainian school: a teacher's guide]*. Kyiv: Pleiady Publishing House LLC.

12. Savchenko, O. Ya. 1997. *Suchasnyi urok u pochatkovykh klasakh [The modern lesson in elementary school]*. Kyiv: Master-S.

13. Sukhomlynskyi, V. Shkola pid holubym nebom [School under the blue sky]. Available at: <https://kloomba.com/o/suhomlinskiy-kazki-shkoli-pd-golubim-31584905/>.

УДК 37.012-043.83:373.3.016.091.33:502.2(045)

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ СПОСТЕРЕЖЛИВОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРИРОДОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Кузьма-Качур М. І., Горват М.В., Керенович Л. В.

THE PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF OBSERVATIONAL SKILLS OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS IN THE PROCESS OF FORMING NATURAL SCIENCE COMPETENCE

Kuzma-Kachu Mariia, Horvat Marianna, Kerenovych Liudmyla

У статті розглянуто проблему формування спостережливості у процесі вивчення тем природничої освітньої галузі. Авторами зосереджено увагу на описі педагогічних умов, дотримання яких сприятиме ефективному формуванню спостережливості у здобувачів початкової освіти: створення емоційно-ціннісної основи спілкування школярів з природою у процесі проведення уроків-гри та міні-проектів на свіжому повітрі; використання



МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>